

РЕФОРМА ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Пропозиції підготували експерти: Ярина Ясиневич, Роман Головенко, Дмитро Гузій, Андрій Когут, Максим Кобелєв, Анна Олійник, Ігор Розкладай, Сергій Рябенко, Ольга Сало, Тарас Шамайда.

Громадські організації, які входять до експертної групи РПР:

- Центр досліджень визвольного руху

Проблеми, які має вирішити реформа

Політика національної пам'яті покликана втілити одне з ключових завдань трансформації посттоталітарних суспільств – вибудувати суспільний імунітет проти порушень прав людини.

Тоталітарний режим знищував національну ідентичність, деформував структуру соціуму, придушував індивідуальність, нівелював поняття відповідального громадянина та руйнував концепцію прав людини. Відтак, подолання наслідків тоталітаризму – необхідна умова відновлення України як демократичної держави та реалізації європейської перспективи.

П'ятий рік реформи дозволяє оцінити досягнення й окреслити нові виклики. Попри результати, здобуті в умовах загалом позитивного суспільного сприйняття реформи, закріплення успіхів потребує довгострокового плану дій. У його основу має бути покладена подальша інституалізація сфери національної пам'яті. Потребують законодавчого окреслення засади політики, створення гарантій її сталості та незалежності від виборчого циклу.

Засудження тоталітарних режимів, візуальне очищення простору від символів пропаганди тоталітаризму, відкритий доступ до архівів та справедливі принципи реабілітації жертв політичних репресій, інклюзивний підхід до осмислення історичного досвіду є підґрунтям для створення сталих демократичних традицій.

На черзі декомунізація практик вшанування пам'яті, повернення в суспільний історичний наратив імен та подій, які цензурувала, засекречувала чи спотворювала радянська пропаганда, вшанування жертв тоталітарного режиму та борців за незалежність України.

Важливою ціллю є збереження пам'яті про сам тоталітаризм, його практики, а також про визвольні рухи, які боролися проти нього, включно із сучасним досвідом боротьби за права (Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності). З цією метою важливим завданням буде надання інституційної підтримки музеям. Зокрема, створеному як юридична особа Музею Революції Гідності, команда якого досі працює у форматі «музею під відкритим небом».

Україна все ще не має усталеного підходу до складання щорічного календаря державних свят і визначних дат. Формування цілісної політики національної пам'яті потребує законодавчого врегулювання календаря державних свят.

Ще один важливий напрямок – мовна політика. Ухвалення закону про порядок функціонування української мови як державної сприятиме і дотриманню прав різних спільнот, і підтримці української мови, яка зазнала згубного впливу внаслідок російського імперського та радянського режимів. Адже профільний закон, існування якого вимагається ст. 10 Конституції України, наразі відсутній.

Важливо забезпечити виконання Закону «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» у частині створення Архіву Українського інституту національної пам'яті. Переміщення до нього архівних

фондів від силових інституцій, яким не властиві функції збереження архівів радянських інституцій, дозволить гарантувати подальшу відсутність політичного впливу в питаннях доступу громадян до фактів про своє минуле та демократизації силових структур та їх подальший розвиток на європейських засадах.

Загальне українське законодавство про архіви та архівну справу потребує оновлення з урахуванням принципів доступу до публічної інформації, а саме – базового принципу «відкрито все, що не має підстави для обмеження в доступі», а також у частині правових засад доступу та використання об'єктів авторського права та/або суміжних прав.

ЦІЛЬ 1. Сталий відкритий доступ до архівів, зокрема до документів радянських репресивних органів 1917–1991 рр.

1. Створити та забезпечити діяльність Архіву Українського інституту національної пам'яті.

2. Перемістити документи репресивних органів до Архіву Українського інституту національної пам'яті.

3. Сформувані бачення оновлення загального архівного законодавства відповідно до новацій спеціального закону про відкритий доступ до архівів репресивних органів СРСР.

Рішення приймає: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Український інститут національної пам'яті, Державна архівна служба України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Генеральна прокуратура України.

ЦІЛЬ 2. Права потерпілих від репресій радянської влади відновлені, пам'ять про тоталітаризм та боротьбу проти нього збережена

1. Сформувані та забезпечити діяльність комісії з реабілітації.

2. Уточнити понятійний апарат та привести закони про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту у відповідність до Закону «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті».

3. Побудувати Меморіальну частину Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності та розпочати спорудження Музею.

4. Забезпечити можливість збереження пам'яті про репресивні практики тоталітаризму через створення відповідного музею(ів) – Музею тоталітаризму/Музею окупації.

5. Розробити концепції національного пантеону героїв та місць почесних військових поховань.

Рішення приймає: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство культури України, Міністерство соціальної політики України, Український інститут національної пам'яті.

ЦІЛЬ 3. Реформована державна мовна політика

1. Реалізувати ст. 10 Конституції України в частині законодавчого закріплення механізмів функціонування української мови як державної на всій території України в усіх сферах суспільного життя.

2. Створити дієві інструменти захисту прав громадян на отримання інформації й послуг державною мовою.

Рішення приймає: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України.

ЦІЛЬ 4. Стала політика подолання наслідків тоталітаризму

1. Визначити цілісну політику щодо державних свят та практик вшанування пам'яті.

2. Вписати політику національної пам'яті як невід'ємний та обов'язковий елемент державної політики, такий як економічна політика, освітня, безпекова та ін.

3. Надати Українському інституту національної пам'яті спеціальний статус та гарантії політичної незалежності.

4. Позбавити правоохоронні органи та силові відомства невластивих функцій з роботи з історичними матеріалами.

Рішення приймає: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство культури України, Український інститут національної пам'яті.